

מסע סיני - רקע שלבים ולקח 1. המסגרת האסטרטגית

במסגרת מבצע זה — נראה, לפי מהלך פעולותיו למעשה, שהוגדרו כדלקמן:

(1) ללכוד את „לוחות-הקפיצה“ של כוח זעיר-מטריד — הפדאיון — אשר הוקמו תחת החסות והחיפוי של הצבא המצרי הסדיר ברצועת עזה, ובאיוורים של אל קוצימה, פונתילה, ועוד.

(2) למנוע, או לפחות לדחות לפרק-זמן מסוים, אפשרות ביצועה של התקפה מצרית, רחבת-היקף נגד ישראל — ע"י חיסול של המערך הלוגיסטי, והריסת שדות התעופה והמתקנים האחרים, אשר הוקמו ע"י המצרים באזור הצפוני-מזרחי של חצי-האי סיני לקראת התקפה מעין זו על ישראל.

(3) לפתוח את ים-סוף לתנועה בלתי מופרעת של הספנות הישראלית — ע"י השתלטות על העמדות החוסמות את מפרץ אילת, שהוקמו ע"י המצרים ברס נצרני ושארם אש-שיך.

ג. השפעת גורמים אסטרטגיים חיצוניים

זמן מה לאחר התחלת מבצע „קדש“ נפתחה פעולת-תם של כוחות בריטיים וצרפתיים כלפי מצרים. מגמותיה של פעולה זו היו שונות ובנדלות מאלו של מבצע „קדש“: מבצע „קדש“ נשא, כאמור, אופי של התקפת-נגד מקדימה ומשבשת, במסגרת של אסטרטגיה דפנסיבית כללית — ואילו הפעולה הבריטית-צרפתית התכונה להשיג הכרעה צבאית ומדינית כאחת נגד מצרים, בהתאם לקו הפוליטי אותו נקטו ממשלות שתי מעצמות המערב באותו פרק זמן.

אף שלא היתה, איפוא, זהות — ולא היה שילוב — בין התקפת השיבוש של צה"ל בסיני לבין נסיון ההשתלטות על אזור התעלה של הכוחות הבריטיים והצרפתיים — השפיע זה האחרון השפעה מסוימת

א. משמעות המערכה

מבחינה אסטרטגית, למסע צה"ל בסיני אופי של התקפת-נגד מקדימה, או התקפת-שיבוש.

המצרים, מצידם, התכוננו לנקוט — במשותף עם בני בריתם — יוזמה אופנסיבית נגד מדינתנו, במועד בו תושלמנה הכנותיהם לכך. כל מדיניותה הצבאית של מצרים כוונה למטרה זו: ההיקף והקצב של ההזדיונות המצרית באשר לכוחות האויר, היב-שה והים; מערכת הבריתות הצבאיות; הפעולות השונות של המלחמה ה„חמה-למחצה“, כגון: מבצעי הפדאיון; המצור על הספנות הישראלית בים-סוף ובתעלה; מלחמה מדינית ותעמולתית — כל אלה נועדו לשמש הקדמה לקראת ההתקפה הישירה והסופית.

היוזמה הנגדית הישראלית פגשה את הצבא המצרי כשתוכניותיו, הכנותיו והיערכותו לקראת מטרתו אלו היו בעיצומן.

ב. המטרות האסטרטגיות

לצד המצרי לא היה, ולא יכלו להיות, מטרות אסטרטגיות ברורות ובנות-ביצוע במערכה זאת. כבר משום כך שהיוזמה הישראלית היתה מלכתחילה מכוונת להפריע את מימושן התקין של התוכניות לטוח-ארוך-יותר, כפי שהעלתה אותן מצרים במחשבה-תחילה.

ואילו לישראל — בהתאם לכונתה הכללית, המקדימה והמשבשת של הפעולה — היו מטרות אסטרטגיות מוגבלות מראש.

מבצע „קדש“ לא שאף להכרעה צבאית ומדינית כוללת, אף לא למיגור כל כוחה המזוין של מצרים, או לכיבוש קבע של שטחים כל שהם השייכים לאותה מדינה. המשימות המעשיות אשר הוטלו על צה"ל

אחר תנאי החוזים הצבאיים שנחתמו בינן לבין מצרים.

השפעת הגורמים האסטרטגיים החיצוניים על מהלך מבצע "קדש" היתה אפוא ניכרת — אם גם עקיפה. לעומת זאת לא היה קיים קשר גומלין ישיר בין המערכה בסיני לבין מבצע סואץ, כיון שקוי התפתחותה של הראשונה כבר הוכרעו למעשה כאשר נפתח השני.

על המבצע הישראלי. השפעה זו התבטאה בעיקר בשני דברים. ראשית, נאלץ הפיקוד של הכוחות-המזוינים המצריים לחלק את תשומת לבו, ואת העוצמה אשר לרשותו, בין שתי חזיתות. שנית, קרוב לודאי שהפעולה הצבאית הבריטית-צרפתית היתה בין הגורמים אשר הרתיעו את בנות בריתה הרשמיות של מצרים (סוריה, סעודיה ולאחרונה ירדן — הקשורות אליה בפיקוד משותף), מלמלא

2. הכוחות המתסודרים

הרי מספר הטייסים המצריים המאומנים להפעיל את מטוסי הסילון הסוביאטים לא עלה על שישים.

(2) מבנה וחימוש. כידוע, צבא מצרים הריהו בראש-וראשונה פרי יצירתן של המשלחות הצבאיות הבריטיות השונות אשר פעלו בארץ-היאור, ושל בתי-הספר הצבאיים הבריטיים שבהם הוכשרו רוב נושאי הדרגות הבינוניות והגבוהות מקרב הקצועה המצרית. עד שנת 1955 היה הצבא המצרי חמוש בעיקר בנשק בריטי. לפיכך מושתתים היו בניינו הכללי ומבנה עוצבותיו על הדוגמה הבריטית.

המפנה בהתפתחות מדיניות-הצבאית של מצרים אשר חל בסתיו 1955, נגרם ע"י המאורע המכונה "העסקה הצ'כית". עסקה זו חייבה שינוי רב בד-פוסיה-מבנה הקיימים — במגמה לקרבת אל אותן צורות מבנה המקובלות ב"גוש המזרחי". השינוי נתבקש לכל רוחבו של מבנה הצבא, כי משלוחי החימוש מהגוש המזרחי למצרים כללו לא רק שריון, תותחי סער ומטוסים, אלא גם כמויות גדולות של ארטילריה, כלים נגד-טנקים, נשק רגלים, מכשירי קשר, רכב תובלה ועוד. בתי-הספר הצבאיים של הגוש המזרחי וכוחות הדרכה הבאים ממנו החלו עתה למלא אותו תפקיד שהיה שמור לפני כן לגורמים הבריטיים המקבילים — ועובדה זו אף היא חייבה את שידוד ארגונו של הצבא המצרי.

אמנם, בעת מבצע "קדש", לא זו בלבד שמשוימה זו טרם הושלמה, אלא שאף הצעד-המוקדם לכך — הצטיידות הצבא המצרי בחימוש אחיד, על כל סוגיו, מתוצרת ה"גוש המזרחי" — היה רק מתבצע-והולך.

פתוצאה נמצא שבאותה תקופה היה הצבא המצרי מצויד בדגמים שונים של נשק רגלים אשר מוצאם

א. הצבא המצרי

הכוחות המזוינים המצריים נמצאו בעת מבצע סיני בתקופה של מעבר, הן מבחינת ארגון מבנה וחימוש, הן מבחינת מהותם הפנימית והן מבחינת התוכניות האופרטיביות והיערכותם של הכוחות בהתאם להללו.

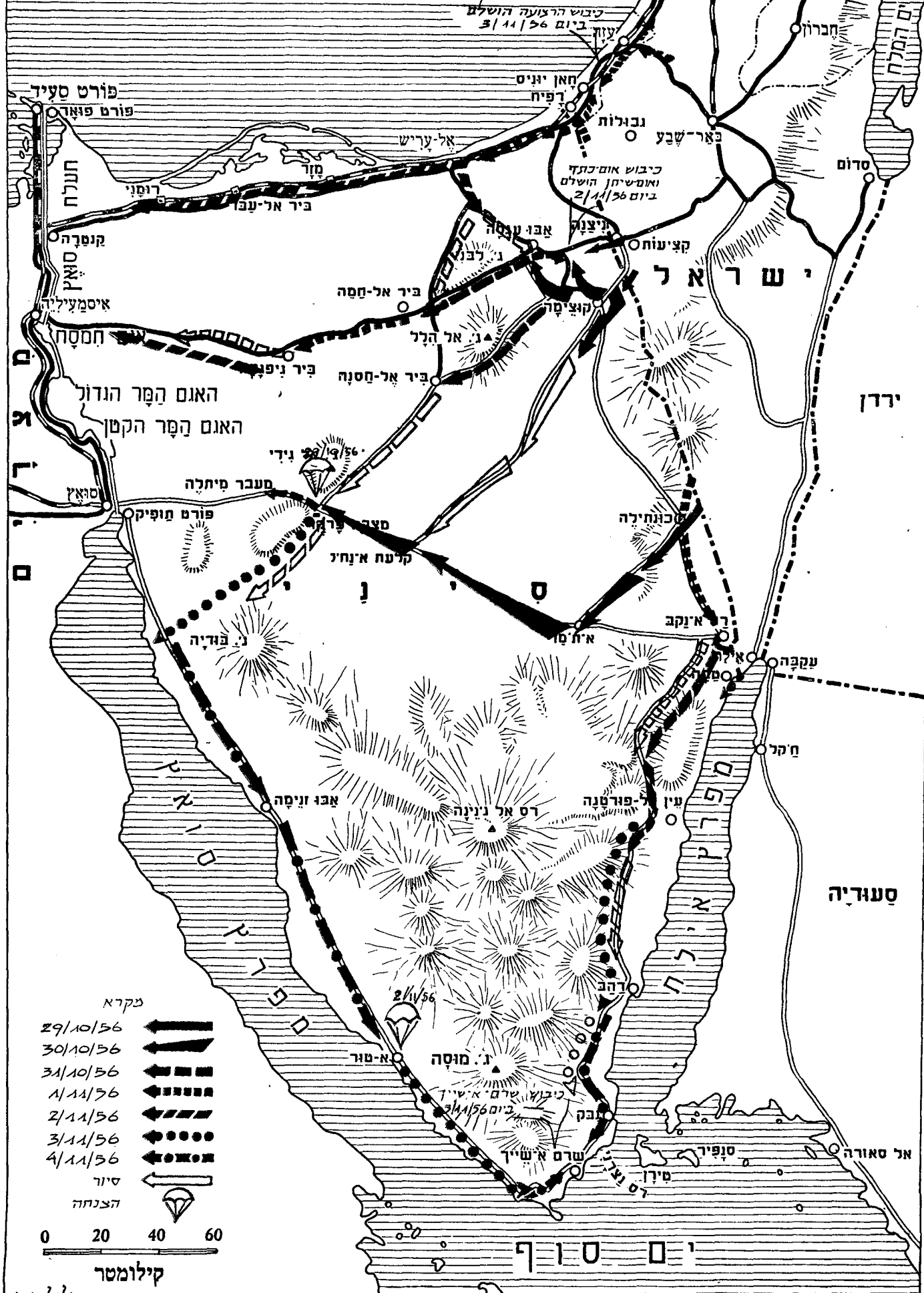
(1) ארגון ועוצמה. ניתן להניח מהגירסות השונות אשר הופיעו בעיתונות היומית והצבאית הבינ-לאומית, כי כונותיו של הצבא המצרי להגדלת עוצמתו לקראת אופנסיבה נגד ישראל עד כדי 4 דיביזיות רגלים (12 חטיבות מוגברות), דיביזיה משוריינת (3 חטיבות משוריינות), קבוצת טנקים כבדים ו-300 מטוסי קוראשון (מטוסי קרב ומפ-ציצים) סילוניים.

תודות לאספקת הנשק מהגוש המזרחי עמד לרשותו של הצבא המצרי החימוש לביצוע תוכנית זו; אולם גיוס כוח-האדם לקראת המטרה הנזכרת, וכן אימון הגייסות (בפרט באשר לגייסות השריון, לחיל-האוויר ולסגל הפיקודי לרמותיו השונות), היו עדין בעיצומם בעת מבצע "קדש".

מהגירסות השונות שהופיעו בעיתונות ניתן להעריך את עוצמת צבא היבשה המצרי בפרק הזמן האמור בשבע-שמונה חטיבות חיל-רגלים, שתי חטיבות משוריינות, וכן גרעין ל"קבוצת" הטנקים-הכבדים, מלבד אלה היו קיימות מסגרות שאפשר להגדירן כסדירות-למחצה — כמו המשמר-הלאומי, חיל-הספר והיחידות הפלשתינאיות — שהיו מעוררות עם העוצבות המצריות הסדירות.

עובדות ברורות על מצב ההכנות של חיל-האוויר המצרי אינן עומדות לרשותנו, אולם לפי גירסת-הכתב הצבאי של הבטאון הבריטי "אקונומיסט",

הימים התיכון

מקרא

- 29/10/56
- 30/10/56
- 31/10/56
- 1/11/56
- 2/11/56
- 3/11/56
- 4/11/56
- סיור
- הצנחה

0 20 40 60
קילומטר

ג'נרל פ

מסע סיני - מהלכים אופרטיביים

משבע ארצות עיקריות לפחות (צ'כיה, רוסיה, בלגיה, ספרד, שבדיה, בריטניה, ארה"ב); בחיל האויר ובחיל השריון נמצאו מעורבים דגמים אמריקאיים, בריטיים ורוסיים.

3) טיב הגייסות והפיקוד. מרגע תפישת השלטון שאף המשטר הקיים במצרים להביא לידי שינוי יסודי הן באופי חבר מפקדיו של הצבא והן בדרכי המשמעת וסדרי-הנהלה הנוגעים לחיל הפשוט.

אולם נראה כי גם תוכניות אלה התגשמו רק בהדרגה, וברגע פרוץ המלחמה היתה השלמתן רחוקה עדיין. האנשים שנמנו על הקצונה הגבוהה — אשר עמדו בראש הדיביוזות וההטיבות ומילאו תפקידי מטה עיקריים — מרבית שרותם עברה עליהם בצבא המצרי המלכותי, ובתחום המקצועי והחברתי בלטו אצלם אותן מגרעות שצינו את הצבא ההוא בימי מלחמת-הקוממיות הישראלית.

גם נושאי הדרגות הבינוניות והנמוכות מקרב הקצונה לא נבדלו מבחינה זו מן הממונים עליהם — אף שלא מעטים מהם עלו לדרגותיהם והגיעו לתפקידיהם הנוכחיים תחת שלטון המשטר החדש במצרים.

ננסה לסכם כאן בקצרה את טיבו של חבר המפקדים המצרים, ונקודות התורפה שבו. מצוי בו, בדרך כלל, הכושר לנהל פעולה שתוכננה מראש — כל עוד היא מתפתחת לפי קוים שגרתיים; לעומת זאת, חסרה בו יכולת-ההסתגלות להתפתחות מהירה בקרב, בה משתנים המצבים בקצב מזורז. במלים אחרות, חבר המפקדים המצרי חסר גמישות מחשבה ויוזמה עצמאית הנדרשות במלחמה הממוכנת החדשה, ובפרט בזירה מדברית.

ועוד מגרעת חמורה לחבר הפיקוד המצרי: תהום חברתית פעורה בינו לבין החייל מן השורה; ומכאן הדגש על זכויות-היתר של הקצין לעומת החייל, עובדה שנתנה אותותיה במשך כל התפתחות הקרבנות, והגיעה לביטויה החמור ביותר — בריחה המונית של הקצונה והפקרת השורה — בעת ההתמוטטות של המחנה המצרי בסיני.

השיפורים המסוימים בתנאי החיים של החייל הפשוט וההקלות במשמעת שנתבעה ממנו, אף הם לא הגדילו את כושרו-הלוחם — ואפשר שאף גרעו ממנו. משמעת העבדים ששררה בצבאו של פארוק לא הוחלפה בגורמים המעצבים את דמותו המוסרית של צבא דמוקרטי בן-זמננו: השכלה והכרה.

כתוצאה, גילה החייל המצרי פחות עקשנות ורצון לחימה מאשר במלחמת הקוממיות, למשל. זאת ועוד: חייל זה נתגלה כרגיש לחוינות הפסיכולוגיים החמורים הקשורים בלחימה בתנאי זמננו — הבזקות מן האויר, ריקוט, נאפאלם, הלם-שריון, איום בכי-תור, ועוד.

4) תכנון אסטרטגי ואופרטיבי — חלוקת הכוחות. נראה כי בתקופה שקדמה למבצע "קדש" הציבה לעצמה ההנהגה המדינית והצבאית של מצרים שתי משימות. הראשונה — לסיים את פרשת "משבר סואץ" לשביעות רצונה היא: והשניה — לזרז ולהשלים את ההכנות לקראת התקפה על ישראל במועד מאוחר יותר (לפי המשוער — בקיץ 1957, בערך). בסמנם דרכים למילוייה של כל אחת משתי משימות אלו, לא הביאו המתכננים המצריים בחשבון הפעלה בקנה-מידה גדול של הכוחות המזוינים; התייעלה שנקבעה לכוחות אלה היתה לסייע בצורה עקיפה למאמץ הראשי הנ"ל — אשר בעיקרו נועד להיות, כאמור, בעל אופי מדיני (הכשרת התנאים להתנפלות על ישראל) מצד אחד וארגוני (הקמת גופי הצבא) מצד שני.

חלוקת הכוחות נקבעה, בשים לב לשתי משימות "אסטרטגיות-מדיניות" אלו, ולסדר-העדיפויות שביניהן. הריכוז העיקרי של צבא-היבשה המצרי, אשר עד אמצע קיץ 1956 נמצא לאורך גבולות ישראל, הועתק מאז אל אזור-התעלה ומערבה ממנו. שם הוצבו כנראה 4 עד 5 חטיבות-רגלים; כשתי יחידות משוריניות וכל הטנקים הכבדים; מרבית היחידות של החילות המסייעים והמשרתים ואחוז ניכר מן העוצבות המיליציוניות של "המשמר הלאומי". גם טייסות חיל-האויר חנו בשדות אוור-התעלה ובמצרים התחתית והעילית.

קרוב לוודאי שעוצמה זאת היתה מיועדת פחות להדיפה חמשית של פלישה מערבית — אילו באו לתוך אזור התעלה — מאשר ל"הפגנת כוח", מתוך כוונה להרתיע-מראש שאיפות לפעולה מעין זאת. כן אין זה מן הנמנע שריכוז הכוחות בתעלה היה מכוון גם לחיזוקו כלפי-פנים של המשטר הקיים במצרים.

בשבועות האחרונים שלפני מבצע "קדש" נתרבו והלכו ידיעות ממקורות מהימנים כי המטה-הכללי-המצרי מתכוון לרכוש טוב, כמקודם, את מרבית צבא היבשה בסיני, וכי תוכנית זאת עומדת להתבצע

בקרוֹב. אולם בסוף אוקטובר 1956 עדיין היו הכוחות המצריים שבזירת סיני ערוכים בהתאם לתפקידים שסומנו להם בימי "משבר ההלאמה", כדלהלן:

א) ברצועת עזה נמצאה הדיביזיה ה-8 המורכבת מחטיבה פלשתינאית (3 גדודים פלשתינאים — וגדוד מצרי סדיר), חטיבת "משמר-לאומי" מצרי, גונדת מרגמות כבדות, וסוללות כלים נגד-מטוסים קלים. תפקידה של עוצבה זו היה, כנראה, להגן על בסיסי הפדאיון אשר נמצאו ברצועה ולסייע לפעולותיהם.

ב) הדיביזיה הסדירה ה-3 היתה מוצבת בפאתו הצפון-מזרחית של סיני (במרחב רפיח — אל קוצימה — אבו עגילה — אל עריש) והיתה מורכבת מ-3 חטיבות רגלים שכ"א מהן הוגברה כנראה ע"י פלוגת טנקים בינוניים מטיפוס "שרמן", ופלוגת תותחים נגד-טנקים משוריניים מדגם "ארצ'ר". הארטילריה של דיביזיה זו מנתה 2 רגימנטים של תותחי-סדה בני 25 ליטראות, 24 תר"ת כ"א.

תפקידה של עוצבה זו היה להבטיח את "לוחות הקפיצה" ואת המערך-הלוגיסטי בשביל אותם כוחות נוספים אשר עמדו להגיע לזירה זו ולהשתתף ביצירת הגרעין לריכוז האופנסיבי אשר תוכנן נגד ישראל. לכן ניצבה עתה הדיביזיה במערך-הגנתי ששמר על מחסני אל-עריש (בהם נצבר מלאי הדלק, התחמושת והציוד לקראת ההתקפה שנועדה ל-1957), וכן על שדות התעופה למטוסי-סילון שנבנו ליד אל-עריש, בירחמה וביר-גיפסה.

ג) פלוגה המורכבת מגדוד רגלים סדיר וגדוד משמר לאומי, בתוספת מרגמות כבדות וארטילריה חופית, שהוצבה במרחב רס-נצרי — שרס-אש-שיך. תפקידה היה לחסום את מפרץ אילת בפני הספנות הישראלית.

ד) יחידות חיל-הספר המצרי שנמצאו באזור התיכון של חצי האי.

כמפקדה אופרטיבית הממונה על הצבא המצרי בסיני — אשר צריכה היתה להיות מסוגלת להזרים לו עתודות, להגביר אותו בשריון ולחפות עליו מן האוויר במקרה הצורך — שימש ה"מפקד-המזרר חי" שבאסמעיליה. המרחק שבין מפקדה זו למערך העיקרי של הגייסות היה כ-200 ק"מ והקשר בין שניהם היה אלחוטי בעיקרו.

ב. צבא ישראל

דמותו של צה"ל, כפי שנכנס למבצע סיני, היא פרי שלבי ההתפתחות שעברו עליו במשך שמונה

השנים מאז תום מלחמת הקוממיות. בתקופה האמורה היו מאמציהם של האחראים למערכת הבטחון מוקדשים להשגת 5 מטרות עיקריות:

1) ארגון ואימונם של כוחות-המילואים — שהם עיקר-עוצמתו של צה"ל — באופן שיבטיח להם כושר-לחמה גבוה ככל האפשר ומהירות מכסימלית של גיוס והצטיידות. במקביל למאמץ זה, וכהשלמה הכרחית לה, ננקטו צעדים לניצול המקורות החומריים של כלל המדינה — במיוחד באשר לאמצעי תובלה ולציוד מיכני כבד.

הכוחות שפעלו במבצע "קדש" היו בעיקרם מור-כבים מעוצבות מילואים. זאת ועוד, חלק ניכר של מערכת התחזוקה, וכן של תובלת הדרג-הלוחם, גשר-ענן על רכב אורחי — אולם שניהם עמדו בדרישות אשר נתחייבו מקצב המבצעים ומהיקפם.

עובדה זו מצד אחד, והעובדה הנוספת שקדמה לה — מהירות הגיוס וסודיותו מצד שני, תרמו אחת התרומות העיקריות להשגת הפתעה אופרטיבית; שתי עובדות אלו מוכיחות שאחת ממטרות-היסוד של צה"ל הושגה במלואה.

2) חינוך העולה החדש וקליטתו בהוי הבטחוני של המדינה. אחוז ניכר מאד מחיילי צה"ל שלחמו במ-בצע "קדש" היו עולים חדשים אשר הגיעו ארצה אחרי מלחמת הקוממיות וקיבלו את חינוך-היסוד — לא רק כחיילים אלא גם כאזרחים — בשורות צה"ל. עמידתם ללא-דופי בקרבות, אשר בשביל רובם היו מבחן האש הראשון, וגילויי-גבורה בולטים מצידם של לא מעטים מתוכם — כמוהם כתמורה למפעל החינוך וההכשרה של השנים שקדמו למבצע, מפעל שבו השקיע צה"ל ממיטב כוחותיו.

3) הבטחת חימוש אחיד ויעיל וקליטתו המהירה. הצטיידותו של צה"ל בסוגי הימוש חדישים אשר באיכותם — אם גם לא בכמותם — יוכלו להתמודד עם כלי הנשק אשר סופקו לאויב בתקופה האחרונה, היתה אחד התנאים-המוקדמים למבצע "קדש", ואולי התנאי העיקרי לו. תנאי זה הוגשם בכוח מאמץ מדיני וארגוני של מערכת הבטחון, ותודות למאמץ כלכלי וכספי, עד קצה גבול היכולת, של כלל האומה. כתוצאה מאלה נמצא צה"ל באותה מערכה מצויד בנשק אחיד, אשר לגבי רוב החילות היה שווה בטיבו לזה שבידי היריב — ובאוויר, פרט לסוג חינוכי אחד, היה אפילו עדיף על רוב הכלים אשר עמדו לרשות זה האחרון.

שהיות שניתנה לצה"ל לאימון בסוגי הנשק שנרכשו במהלך שנת 1956 היתה קצרה בהרבה מזו שהיתה למצרים לקליטת החימוש הצ'כי והרוסי; אף-על-פי-כן סיגלו לעצמן זרועות צה"ל ביבשה, בים ובאוויר את סוגי החימוש החדשים עד כדי יכולת לנצל-במלואן את תכונות הכלים האלה.

4) איזון נאות בין הזרועות והחילות. במהלך המערכה התברר כי זרועות הביצוע של צה"ל עולות מבחינת העוצמה וכושר הפעולה על אלה שהיו לו במלחמת הקוממיות: חיל אויר, אשר בעת ובעונה אחת הצליח לכבוש עליונות באויר ולהחזיק בה, לבצע פעולות המנעה יעילות, ולתת לכוחות הקרקע חיפוי טקטי הדוק ומדויק; עוצבות נידודות — מוצנחות, מוטסות, משוריינות וממונעות — המ-סוגלות לתמרון מהיר ומכריע. גידול זה בעוצמה וביכולת בשטחים שהוזכרו הושג מבלי לגרוע מכוש-רם של חילות-היסוד האחרים, וחיל הרגלים בראש וראשונה. אגב טיפוחם של חיל-האוויר וצבא-יבשה לא נצטמצמה יכולתו הלוחמת של הצי — כפי שהר-אה הקרב הימי אשר נערך במסגרת מבצע "קדש".

5) גיבוש תורת-לחימה. צה"ל קם תוך כדי קר-בות, כמיווג גופים שונים ותפיסות מקצועיות שונות. בשיטות הארגון והמנהלה שלו — וכן באורחי הקרב — השתלבו אהדדי הירושות של ה"הגנה" והפלמ"ח מאן ושל הבריגדה-היהודית, והיחידות העבריות האחרות בצבא הבריטי, מכאן.

במהלך שמונה השנים שעברו מאז, ידע פיקודו של צה"ל, וביחוד מוסדות ההדרכה שלו, להמשיך במלאכת המזיגה. הם השכילו לשמור על החיוב אשר בנכסיו המקצועיים השונים ולהוסיף על חיוב זה.

במשך פרק זמן קצר בתקופה שמיד לאחר מלחמת הקוממיות, בלטה, אולי, נטיה לסטות לכיוון "סדי-רות-יתר", ונסיונות להנהיג דרכי פעולה ומנהלה מורכבים ובלתי גמישים המועתקים מדוגמאות שאינן מתאימות לתנאינו אנו. היתה בנטיה זו משום ריאק-ציה-פסיכולוגית טבעית כלפי הדפוסים המיליציוניים והפרטיזניים של העבר הקרוב.

אולם עד-מהרה הוחזר האיזון בין השגרה הצב-אית-הכללית ההכרחית, לבין אותם פתרונות מיוחד-דים אשר נתונים אסטרטגיים, אופרטיביים וטקטיים המיוחדים למציאותו חייבם ומוסיפים לחיבם. יסו-

דוּתיה של תורת הלחימה העברית הקלסית, אשר נתאשרו מחדש במלחמת-הקוממיות, שוב החלו משמשים קו-מדריך לתפיסות ולאורח-פעולה בכל הרמות — אגב סיגולן לתנאיה של המלחמה בת-זמננו. שלשת הנכסים המקצועיים העיקריים של תורה ישנה-חדשה זו — "הגישה העקיפה", השאיפה לתמרון הנייד, והדגש על התקפת-לילה — הוסיפו לעמוד במרכז הדוקטרינה של צבא ישראל. אולם דוקטרינה זאת לא התעלמה מעובדת היסוד של ההתפתחות הצבאית בתקופתנו: כי זרוע-האוויר היא המכתיבה את אופיה, קצבה ועוצמתה של פעולת הזרועות האחרות. המלחמה-הזעירה בגבולות, ופעו-לות-התגמול — זה בית-ספרו המעשי של צה"ל מאז 1949 — אף הם הטביעו חותמם על דמותו וכושרו של צבאנו, כפי שהתגלו במבצע "קדש". במיוחד התבלט דבר זה בעלית כושר-לחימתו העצ-מי של חיל הרגלים ותנופתו בהתקפה; אך עם זאת גם בדגש שהושם בדוגמא האישית של המפקד בקרב. נכס אחרון זה, במיוחד, יש לראותו כתרומתה, של ההנהגה הנוכחית של צה"ל.

תורת הלחימה של צה"ל, הפיקוד לרמותיו ודפוסי המבנה השונים, כפי שאלה התגבשו ב"שנות ההכ-נה", הועמדו במיוחד במבחן קשה-יחסית — מבחן מלחמת תמרון ותנועה. בעלת קצב מהיר-ביותר, שלא נתנה למפקדות ולעוצבות (ובפרט לאלו של כוחות-המילואים) אפשרות של הסתגלות הדרגית אל תנאי המלחמה.

טבעי היה לשער, כי בתנאים אלה תתגלנה נקו-רות התורפה אשר, כדרך הטבע, עודן קיימות בשט-חים שונים, וכי במלוא החריפות יתבטא הדבר במערכת הפיקוד. אכן, במסגרת של התמודדות ממושכת אפשר ש"חיכוך מלחמה" העשוי לנבוע מכך היה אולי משפיע השפעה רצינית יותר; אולם בדי-עבד, מבנה הפיקוד המוצק והגמיש של צה"ל — כפי שנתגלה בחזית הדרום — היה עדיף על מבנה הפיקוד הסכימטי והרופף גם יחד של יריבו.

ניתן, איפוא, לסכם השואה זן של הכוחות המת-מודדים ולאמר כי מלכתחילה היה צה"ל עדיף על הצבא המצרי מכל הבחינות החיוניות והקובעות. ובכך מתאשרת אותה אמת ידועה ונצחית: ההכרעה בשדה הקרב אינה אלא תוצאה ופרי של תקופת הכנה ממושכת בטרם התנגשות-בפועל.

3. הזירה

ביחד עם קטע הכביש אסמעיליה — ניצנה משולש דרכים חיוני.

באזור הדרומי ההררי היה פיתוחן של דרכי-תחבורה מצומצם יותר; קיימת שם רק דרך אחת לאורך החוף המערבי של חצי האי, מסואץ לאט-טור, הנמשכת אל שרם-אש-שייך ולפתח את חודה הדרומי של סיני ומגיעה אל רס-נצרני — וכעין שביל לאורך החוף המזרחי, מאילת לרס-נצרני.

בינתיים נתרחש, כמובן, שינוי חשוב נוסף בתמונה שצוירה בשעתו ע"י ויול: את סיני אין להגדיר עוד — לפחות מאז שנת 1948 — כמגן על מצרים בפני התקפה מא"י; נהפוך הוא, עתה יש לראותו כבסיס מצרי עיקרי להתקפה על א"י. עדות לכך — הפיתוח המתמיד ורחב-ההיקף של מתקנים צבאיים ושדות תעופה, שהתנהל מאז תום מלחמת הקוממיות ועד למבצע "קדש".

לבסוף, יש עוד להעריך את אופים הטקטי של שלושת האזורים שבחצי-האי, לפי קנה-המידה של תכונות צבא חדיש וצרכיו.

האזור הצפוני, המשתרע לאורך חוף הים, הנו שדה-תמרון המתאים ביותר לעוצבות משוריניות וממובעות המשתמשות ברכב וחילי ורכב 4x4 — בתנאי שהן נהנות מחיפוי מלא מהאוויר; תנועה טקטית בעלת היקף ניכר כמעט ואינה אפשרית באזור האמור בלעדי מילוי תנאי זה.

בין אזור החוף והאזור המרכזי משתרעת מעין "גדרת-בינים" אשר גם בה הקרקע נוח לפעולת שר-יון; אולם נמצאות שם שורות של גבעות השולטות על החולות הסובבות אותן והן עשויות לשמש עמדות הגנה טובות. החשובות ביניהן הן גבעות אל קוצימה, אום-שיחן, אום-כתף וג'בל-דלפה — כולן מזרחית ודרומית מזרחית לאבו-עגילה. קבוצה שניה של גבעות (המודקרות מעל פני סביבתן יותר מן הקודמות) כוללת את ג'בל ליבני וג'בל אל-הלל. גבעות אלה נמצאות מערבה ומערב-דרום-מערבה מאבו-עגילה, לצידו הכביש אבו-עגילה — אסמעיליה. מערבה מקבוצת הגבעות השניה נמצאת קבוצת הגבעות שבסביבה של ביר גיפגפה. כל העצמים האלה חולשים במידות שונות, על הדרך לאסמעיליה.

מבחינת אופיו הטקטי, הרי האזור המרכזי גופו, וכן האזור הדרומי, שונה הוא לחלוטין מאופיה של

זירת מבצע "קדש" תוארה ע"י פילד-מרשל א. פ. ויול בספרו "מסעי-המלחמה בארץ-ישראל", כדלקמן:

"חצי-האי סיני משולש הצורה, שאורכו מצפון לדרום 140 מילין ממזרח למערב, (לאורך בסיס המשולש) כ-120 מילין*) — הנו אחד המקומות העזובים ביותר בעולם הנושב. בכללם, אפשר לחלקו לשלושה אזורים: הצפוני, המכיל רצועת חוף צרה, הגובלת בחגורת גבעות חול, שרוחבה משתנה מחמישה לחמישה-עשר מילין, חולות אלה אינן ניתנות למעבר רכב; לפרשים ולרגלים הם מאפשרים רק התקדמות אטית ומגיעת מאור. את האזור התיכון מהווה רמה טרשית ערירה, המתנשאת לגובה 3.000 רגל. גם פה אין כבישים לכלי-רכב, אולם הקרקע המוצקה נוחה להתקדמות יותר מאשר באזור הצפוני. האזור הדרומי עשוי הררי סלע תלולים, מהם אחדים המתרוממים עד לגובה 10.000 רגל. אספקת המים לכולם אינה מובטחת כאן, להוציא את פרק הזמן בו גורשים גשמי החורף את מקוריהם העתיקים, אותם שרידי ציביליזציה שעבר עליה כלת...

אל-עריש, שליד שפך הוואדי הנושא אותו שם, וקלעת אני-נחיל, בדרום, מהוות את נקודות הישוב היחידות בכל חצי-האי, שיש להן ערך כלשהו. יתר האוכלוסיה אינה אלא מעט בדוים נודדים.

אנשי-צבא רבים, ראו במדבר צחיח זה מגן בטוח למצרים מפני פלישה מכיוון ארץ-ישראל".

מאז נכתב תיאור זה חלו בחצי-האי תמורות לא-מעטות; הראשית שבהן — פיתוחם של עורקי-תנועה, בעיקר הודות לאמצעי הבריטים במשך מלחמת העולם השנייה. עורקי-התנועה החשובים ביותר הם כביש החוף ומסילת הברזל רפיח — אל-עריש — קנטרה, וכביש ניצנה — אבו-עגילה — אסמעיליה. כשישים ק"מ דרומית מזה חוצה את האזור המרכזי של חצי-האי דרך המתחילה ברכס אני-נקב ועוברת על-פני קלעת אני-נחיל עד אל סמוך לסואץ באזור התעלה, עורקי-תנועה רוחביים אלה (או אלכסוניים-בהלקם) קשורים ביניהם ע"י אחרים, אורכיים-אלכסוניים; החשובים שבהם הם השנים המתחילים בהצטלבות הדרכים שליד אל קוצימה ומגיעים האחד אל את-ת'מד והשני אל קלעת אני-נחיל. קצרות יותר אך חיוניות הן דרכי האורך הסלולות המחברות את אבו-עגילה מזה וג'בל ליבני מזה עם אל-עריש והמהוות

* 225 ק"מ — וקצת למעלה מ-190 ק"מ.

חגורת-החוף הצפונית ושל גורת-הבינים הצמודה לה. בעוד שבשטחים הנ"ל חיל השריון וחיל האויר הם הגורמים המכריעים בכל התמודדות, הרי במרכז חצי האי ובדרומו קשה יותר תנועת כלי-רכב מנועיים וע"י ניצול פני הקרקע לצרכי מחסה והסוואה, ניתן כאן לצמצם אף את יעילות כוחות-האויר.

יתכן לומר כי בשני אזורים אלה עשויים חיל-הרגלים והחילות המסייעים לו להוות את הנושא

4. מערך ההגנה המצרי ונקודות התורפה שבו

העיקרי של פעולה-לוחמת. אפילו יחידות רגלים קטנות יחסית, ובלבד שרמת-יכולתן נאותה ופיקודן יעיל, מסוגלות להתמודד בהצלחה עם יריב עדיף. אפשר איפוא לסכם ולאמר כי האזור הצפוני וגזר-הת-הבינים הצמודה לו עשויים לשמש זירה למהלכי-כיס אופנסיביים למצרים מן הצד האחד — ולישראל מן הצד השני. לעומת זאת, מהוים אזורי המרכז והדרום מפתח להגנה על חצי-האי עצמו.

מומחים צבאיים גרמניים אשר עיבדו בשביל המ"ט הכללי המצרי תוכנית להגנה על סיני, הביאו בחשבון את הנתונים הגיאוגרפיים שצוינו לעיל ואת המסקנות הטקטיות והאופרטיביות הנובעות מהם.

בהתאם לכך קבעה התוכנית את עוצמת הכוחות והיערכותם, כדלהלן:

ברצועת עזה הוצב רק כוח חלש, שנועד להגנה ארעית; ברצועת הגבול של האזור הצפוני נערכה דיביזית רגלים אחת במשולש אל קוצימה — אבו-עגילה — אל-עריש — רפיח, ואילו דיביזיה אחרת הוצבה להגנה על האזור המרכזי, מאל קוצימה עד כונתילה ורס-אני-נקב; עתודה משורינת, בעוצמה של שתי חטיבות, הוצבה בסביבת ג'בל ליבני — מקום ממנו יכלה לפעול בשתי הגזרות הדיביזיוניות גם יחד. תוכנית זו היותה את היסוד להיערכות הצבא המצרי בסיני עד קיץ 1956, שעה שהועברו העוצבות המשורינות ודיביזית רגלים אחת אל תוך מצרים לרגלי משבר ההלאמה.

לפי מקורות מהימנים הוצע וכן היועצים הגרמניים, הגנרל פארנבאכר, למטה הכללי המצרי להתאים לצמצום זה שחל בכוחות, הן את המקום בו ימצא המערך והן את עריכת הכוחות בתוכו; דהיינו — לקרב יותר אל אזור-התעלה את העוצבות שנתרו בסיני, ולהציבן בעמדות הגנה על שלוש קבוצות-גבעות חולשות שבסביבת ביר-גיפגפה ודרומית ממנה. הפיקוד המצרי לא יכול היה לקבל את ההצעה הזאת, הנבונה כשלעצמה; מגמותיו האסטרטגיות היו מרחיקות-לכת, ואילו המערך שהוצע, או דומה לו, היה סותר את השאיפה להקים ולקיים באל-עריש וסביבתה את מצבורי האספקה להתקפה על ישראל,

שלקראתה התכוננו; וכן היה חושף את בסיסי הפדא-יון ברצועת עזה, אל-קוצימה ובאל-כונתילה.

מעובדות אלו נבעה נקודת התורפה העיקרית של מערך ההתגוננות המצרי בסיני: הוא "נדחס" בתוך הפינה הצפון-מזרחית של חצי-האי, בעוד שבאזור המרכזי של סיני נמצא רק מסך דק של יחידות משמר הגבול שמוצביהן ברס-אני-נקב, אל-כונתילה, את-ת'מד, קלעת-אני-נחיל. פירוש הדבר שאגף הדרום של מערך ההתגוננות העיקרי, ועורפו, היו בלתי מאובטחים. אכן, גם למערך גופו היו מגרעות ניכרות. ראשית, היה ברור מראש שלרצועת עזה יש אמנם ערך ניכר כ"לוח קפיצה" ליחידות-גריליה — וכן יכולים לפעול מתוכה כוחות סדירים בתפקידי סיוע למאמץ-עיקרי תוקפני שיתפתח בציר אבו-עגילה — גינזה, ואף בתפקידי ריתוק והסחה — אך הגנה ממושכת על הרצועה אינה אפשרית; הצבת כוחות שם במערך-הגנה קבוע — ובפרט כשאיכותם ירודה וחסר להם אותו חימוש הדרוש למשימתם — כמוה כהפקרה בזבזנית של אותם כוחות.

אשר למערך הדיביזיה-השלישית, במשולש אל-קוצימה — אבו-עגילה — אל-עריש — רפיח, בלטה בו חולשת-יסוד — אי-ההתאמה בין גודל השטח שיש להגן עליו לבין עוצמת הכוחות המגינים. גורת הדיביזיה היתה בת רוחב של 70 ק"מ, ועומק של 40—50 ק"מ. במסיבות של אי התאמה בין מרחב ועוצמה, ברור שמוכרחים היו להתהוות רוחים ופערים בין המתחמים החטיבתיים השונים.

אופיו של מערך ההגנה המצרי בחצי האי סיני ב-1956 היה דומה מאוד, איפוא, לאופיו של מערך אותו צבא מצרי שעמד בחבלי הדרום והנגב של א"י בסתיו-חורף 1948. מלכתחילה נקבע המערך

אש, שלא יכלו להדביק את הקצב המהיר של ההת-
קפה הישראלית; והעובדה המשלימה את רשימת
נקודות התורפה שבמערך המצרי — היעדרן של
עתודות, הן כלליות והן מקומיות, למהלומות-נגד
מידיעות וסותמות.

ע"י שיקולי פרסטיג'יה ושאירות-לעתיד יותר מאשר
ע"י התחשבות בצרכים הצבאיים הממשיים.
תוצאה מכך היה התכנון הסכימטי והבלתי מעשי;
מתיחת יתר של הקיום, שגרמה לאי-התאמה מתמדת
בין מרחב לעוצמה (עובדה אשר הצמיחה הרבה תק-
—לות נוספות). אי-בהירות וחוסר-גמישות בתוכנית-

5. התוכנית האופרטיבית וההיערכות של צה"ל

נחות, מוטטות וממונעות — אשר פעלו בתיאום זה
עם זה.

למשימה השנייה — כיבוש הרצועה — הוקצה צות
קרב של רגלים, שריון וארטילריה.

לפני זרוע האויר עמדו 3 תפקידים עיקריים: כי-
בוש השליטה באויר מעל שדה המערכה היבשתי;
המנעת תנועות אופרטיביות וטקטיות של צבא אויב;
סיוע טקטי ישיר לגייסות הקרקע.

עד מהרה נתברר, מתוך הודעות חוזרות ונשנות
ב"קול-ישראל", כי אין פני ישראל לעריכת מלחמת
חילות-אויר ולנקיטת יוזמה בהתמודדות הפצצה הד-
דית על-פני הערים ושדות התעופה של היריב.
כתוצאה מזה, משאילצו התערבות חיל-האויר המצרי
בקרבות הקרקע בסיני והתקפותיו על שדרות-רכב
ישראליות את חיל-האויר הישראלי לנקוט — החל
מאמצע היום השני של הקרבות — אמצעים נגדיים,
התבטאו הללו בהתמודדות אווירית ישירה עם מטוסי
האויב, ולא בנוסח המקובל של פגיעה מוקדמת בבסי-
סי האויר שלו.

מובן מאליו שמלבד שלושה התפקידים העיקריים
שפורטו לעיל, שחיל-האויר שאף להשיגם בדרך הא-
מורה, באם יופיע ההכרח בכך, היה על זרוע
האויר להתכונן גם למילוי משימות נוספות:
הגנה על בסיסיו הוא ועל מרכזי האוכלוסיה
והתעשייה של המדינה, סיוע לכווחות הקרקע שבה-
זיתות אפשריות אחרות, וכן לחיל-הים הישראלי.

בתוכנית אופרטיבית זאת, ובהיערכות האופרטי-
בית שנבעה ממנה, נראות מעלות חשובות אחדות.
ראשית, עמדה היא בהתאמה מלאה למטרותיה
האסטרטגיות. שנית, היתה בה הערכה נכונה לנקודות
התורפה שבמערך האויב והיא היתה מכוונת לנצל
את הללו במלואם ולהשתמש באורח הגישה-העקי-
פה" (על העיקר הטמון בה: לסגור תחילה את פיקוד
היריב ולשתקו — עוד בטרם תנוזות המהלומה על

הפיקוד של צה"ל, נראה שהביא לא-מעט בחשבון
את החולשות והסתירות אשר במערך ההגנה המצרי;
זאת ניתן לחשוב לפי קביעת המשימות, וחלוקת
הכוחות, כפי שנתגבשו בתוכנית אופרטיבית סופית,
אשר נגולה לעינינו בהדרגה במהלך הקרבות.

א. תקיעת טריו בתוך האזור המרכזי של חצי
האי, לאורך הנתיב את-ת'מ'ד — קלעת אנ-נח'ל
— סואץ, ע"י צות קרב המורכב מיחידות צנחנים
ויחידות ממוכנות.

ב. השתלטות על צומת אל קוצימה ע"י עוצבת
רגלים, כנקודת מוצא לפתיחת אחד מאפיקי
המאמץ העיקרי — באחד הכיוונים האפשריים
— באמצעות כוח משימה המורכב מרגלים, שר-
יון וארטילריה; מבט על המפה מעלה כאן שני
כיוונים אפשריים כאלה: אל קוצימה — קלעת
אנ-נח'ל ואל קוצימה — אבו-עגילה — אל-
עריש מצד שני.

ג. אפיק שני של המאמץ העיקרי — בציר
ניצנה — אבו-עגילה; פיתוח לחץ חזיתי על
המתחם המצרי בזמן ביצוע האיגוף והלפיתה
ע"י הכוחות שבאפיק הראשון.

ד. מאמץ משני חשוב, שנועד אף הוא להפתח
ע"י כוח-משימה של רגלים, שריון וארטילריה
— היה מכוון נגד רפיה.

משימות אופרטיביות אלה היו מכוונות להשגת
המטרה האסטרטגית הראשונה של המבצע: שבירת
הכוח המצרי העיקרי שבזירת סיני ולכידת הבסיסים
הלוגיסטיים שלו. ואילו את הגשמת שתי המטרות
האסטרטגיות הנוספות — חיסול העמדות המצריות
החופיות החוסמות את מפרץ אילת, ועקירת "לוחות
הקפיצה" של הפדאיון שברצועת עזה — הניחו לש-
לב מאוחר-יותר של המבצע.

הראשונה שבשתי משימות אלו הופקדה בידי שני
כוחות — האחד ממוכן, והשני מורכב מיחידות מוצ-

בר בוצע השלב-ההתחלי של המבצע גופו. דבר זה הריהו הולם את העיקר לפנו צריכה התוכנית האו-פרטיבית הנכונה להניח לפני המפקד, מספר אפשר-רויות-פתוחות שוות לגבי כיוונו של המאמץ העי-קרי, כדי שיוכל לכונו באופן גמיש — לאחר שתמונת המצב תתברר כתוצאה משלב הפתיחה של ההתמו-דות — לאותה גזרה אשר תתגלה כמבטיחה את הסיכויים הטובים ביותר.

6. שלבי המבצע

מיצוי הצלחה, אשר בעצם הובטחה כבר מראש. אכן, היה-היו מצבים בהם ההישג הטקטי הישיר כלל את הדרך לתמרון האופרטיבי והיו אף מקרים בהם לא היו התנגשויות טקטיות אלו קשורות באופן כה הדוק במהלכים האופרטיבים, ותוצאותיהן לא השפיעו על הללו.

א. שלב הפתיחה: 29 עד 30 לאוקטובר

בשלב הראשון של המבצע בולטים 4 אירועים מרכזיים:

(1) החדרת טריו עמוק ויציב לתוך האזור המרכזי-מערבי של הצי-האי באמצעות הנחתת יחידת צנחנים ליד "מצבת פרקר", בשעות לפנות ערב ה-29 באוקטובר — והתחברות שדרה ממוכנת עם "ראש-אויר" זה כליל ה-30 באוקטובר.

(2) תפיסת צומת-המפתח של אל קוצימה.

(3) גילוי מעבר בלתי חסום — הוא מיצר א-דייקה — אל עורפו של "מתחם אבו-עגילה" והשתל-טות עליו.

(4) כיבוש השליטה באויר.

את הישגי שלב הפתיחה, ואת משמעותם ניתן לסכם כדלקמן:

(1) תקיעת הטריו בתוך האזור המרכזי. מהלך זה, האופייני ל"תורת הגישה-העקיפה", הצטיין ב-3 יתרונות חשובים:

למעשה איגף מהלך זה איגוף-עמוק (מדרום ומדרום-מערב) את כל מערך-ההגנה המצרי שבצפון-מזרח סיני; — יחד עם זאת, איים הטריו על אחד העצמים האסטרטגיים המרכזיים של מצרים — התעלה; ב"דר-משמעותיות" זו

גייסוחיו). שלישיית, הביאה תוכנית זו בחשבון את תכונותיהם של גייסות-התמרון המהירים — הן אלה המוצנחים והמוטסים והן אלה המשוריינים והממוג-עים — ואת יכולתם להשיג את ההכרעה בתנאים הנתונים, במשך זמן קצר. ואחרון-אחרון, בתוכנית זו נקבע אמנם מאמץ עיקרי ברור ומפורש, ואף רוכזה לשם מימושו העוצמה-העדיפה הדרושה; אך כיוונו הסופי, ולוח-הזמנים שלו, לא נקבעו אלא לאחר שכ-

מסגרת הנתונים — המיוחדים-במינם כפי שצוינו לעיל — בה נתחוללה המערכה, היא שגרמה כי לצד היוזם תהיה שורה של יתרונות רבי-ערך: הפתעה אסטרטגית ואופרטיבית; עדיפות מסוימת ביבשה ובאוויר (איכותית — ובמידה ידועה גם כמור-תית); העובדה שאופיה הטופוגרפי של הזירה מצד אחד וצורת היערכות האויב בה מצד שני, אפשר לומר שכאלו "זומנו במיוחד" לצורך כונותיו של התוקף — ולתוכניותיו.

כתוצאה מכך, כי מראשית ההאבקות נקבעו יחסי-היכולת באופן בולט לטובת הצד הישראלי, ציינו את המבצע תופעות המצויות אך לעתים רחוקות בתולדו-תיהן של התמודדויות מזוינות:

א. התוכנית האופרטיבית של צה"ל בוצעה למעשה כמעט במדויק כפי ששורטטה מלכת-חילה — וכמעט ללא צורך לשנותה ולהתאימה תוך כדי ההתגוששות להתפתחויות בלתי צפויות.

ב. היעדר היכולת (ואפילו השאיפה) אצל המת-גונן להחזיר את היוזמה לידי-הוא, ולנסות לבצע לשם כך מהלך נגדי זה או אחר העשוי להביא תוצאות של ממש — תופעה הקשורה לא-מעט בתופעה הראשונה.

החזיון הרגיל במלחמה הוא שאת המהלך האופרטי-בי יש להגשים ע"י התמודדות בשדה הקרב גופו. לא פעם יקרה כי מהלך אופרטיבי מעין-זה, הנכון כשלעצמו, נבלם בעודו-באיבו — או במהלך ביצועו — על ידי תוצאותיה של ההתנגשות הטקטית, ולפ-עמים אף מביא לידי היפוכה של המטרה לה נתכון. ואילו במבצע "קדש", בחלק מן המקרים, כבר המ-הלכים האופרטיביים כשלעצמם נשאו אתם את ההכ-רעה; ולהתמודדות הטקטית נותר תכופות רק תפקיד

הפצצה שיטתית והן להתמודדות ישירה, בעזרת טייסת הקרב, על השליטה באויר מעל חצי-האי לפחות.

בסכמנו את שלב הפתיחה, אפשר איפוא לומר, כי ארבעת הישגי שלב זה הכינו מעיקרה את ההתפתחות בשלב שלאחר-מכן.

ב. שלב ההכרעה: 31 באוקטובר — 1 בנובמבר

גם ב"שלב ההכרעה", כבקודמו, מיצו 4 פעולות טקטיות מרכזיות את עיקר הישגיו. ואלו הן:

1) התקדמות צות-קרב משורין דרך מיצרי אי-דיקה וכיבוש מוצב ה"צומת" כפר אבו-עגילה, ומו-צב-הסכר רוופה ע"י כוח זה. אפשר לומר שפעולות אלה היו (פרט לכיבוש רפיח עליו עוד נעמוד) המב-צעים הטקטיים המכריעים של המערכה בכללה. הם שהפכו את המתחם החטיבתי המצרי שבין הגבול לאבו-עגילה, על מוצביו העיקריים באום-שיחן וב-אום-כתף ל"כיס" מכותר. לנוכח אותה עוצמת אש-ארטילרית, שהיתה מצויה הפעם מהצד הישראלי, ויחסי-הכוחות באויר שנתהוו — לא היה ל"כיס" זה כל סיכוי ליהפך ל"כיס פלוגיה" שני, אפילו היה היה הפיקוד המצרי שואף לכך, ואפילו היה כושר העמידה הפיסי והנפשי של היחידות-הלוחמות המצ-ריות מספיק לכך.

לאור עובדות אלו, — הרי ניתן לומר כי להתקפות על "מתחם אבו-עגילה" מעבר מזרחה, באורח חזיתי, אשר התנהלו במשך יום 31, ובמשך לילה 31 באוקטובר — 1 בנובמבר נועד תפקיד ריתוק והסחה בראש וראשונה; כלומר, תפקיד מסייע ומשלים לפעולה המכרעת של השריון, שנתבצעה בשטחים אשר מדרום-מערב ממערב וצפון-מערב לאותו יעד. במידה שהיו נסיונות להפוך את הזרוע המזרחית של ההתקפה על "מתחם אבו-עגילה" למאמץ עיקרי, שמטרתו כיבוש ישיר של היעד — יש להניח כי לא היה בהם הכרח אוביקטיבי וכי הם נבעו מאינפור-מציה לקויה אשר השפיעה על הערכות-המצב.

2) המבצעים נושאי ההכרעה של צות-הקרב המשורין בעורפו של "מתחם אבו-עגילה" יצרו את התנאים למהלך המכריע השני שבשלב זה. הלו הוא חדירתה של עוצבת-שריון, 60 ק"מ לעומק, עד ביר אל חסנה וברי-חמה — פעולה המבטאת נאמנה את העקרונות הקלסיים של תפעול חיל השריון במהי-

של הפעולה צפונה מעלתה השלישית, והיסודית ביותר — שיתוק פיקודי-אופרטיבי של האויב, אשר הוכרח לפצל, בעת ובעונה אחת, את תשור מת ליבו, ואף את עתודותיו, בין איום זה לבין האיום האחר, של המאמץ-העיקרי הישראלי אשר באותו-זמן-עצמו התפתח בצפון.

2) תפישת צומת אל קוצימה הביאה בכנפיה שתי תוצאות — ראשית היא הקנתה בטחון-יותר הן לעצם הצלחתו של המהלך הראשון הנ"ל (תקיעת הטריז) והן לגייסות שעסקו בביצועו — היות וע"י פתיחת הנתיב אל קוצימה — קלעת אנ-נח"ל נוצרה עתה האפשרות להגביר במקרה הצו-רך את צות-הקרב המוצנח, והכוחות הממוכנים הנעים לעזרתו, שפעלו באזור המרכזי, שנית, ההשתלטות על נקודת מפתח זו פתחה לפני כוחות צה"ל אפשרויות נוספות לכוון באופן גמיש את המאמץ העיקרי באזור הצפוני.

3) גילוי המעבר הבלתי-חסום במיצרי אי-דיקה והתבססות בהם, ע"י פעולת-סיוור נועזת של החטיבה המשורינת, היה כמ צעד ראשון לקראת לפיתתו — ואף לקראת כיתורו — של אחד מעמודי-התוך שבמערך האויב, המתחם החטיב-תי שבאזור אבו-עגילה; כן היה כמ משום הכש-רת הקרקע להדירה מכרעת של עוצבות שריון לעומק מערך האויב.

4) כיבוש השליטה באויר, שהתחיל בשלב זה והס-תיים בראשית השלב הבא, יתכן וכמוהו כ"מאוי-רעה-המפתח", שכן יחסי הכוחות באויר הכתיבו באופן מוחלט את אופין וקצבן של פעולות-הקרקע בשלבים הבאים של המבצע. עובדה כבדת-משקל זו באה לידי ביטוי במספר חזיונות: — קיום שליטה באויר ע"י מטוסי הקרב היש-ראליים מעל מרחב-הנחיתה של הכוח המוצנח; — הדיפת נסיונות-התערבות מצריים באויר וב-יבשה נגד הכוח המוצנח; — היעדר כל נסיון מצד חיל האויר המצרי לפגוע בבסיסי האויר הישראליים.

היות ובעת מבצע ההצנחה וגם 24 שעות אחרי כן, לא היתה קיימת שום פעולה אוירית בריטית-צרפ-תית באזור התעלה נראה כי את חוסר היוזמה של האויריה המצרית אפשר לנמק ע"י שתי סיבות: חרדה מפני תגובה ישראלית וחוסר כוונות מספקת של צותי האויר והקרקע גם יחד, הן לאופנסית-

רותה, בהעזה, ובמאמצי הסיוע-הלוגיסטי אשר איפ־
שרו אותה.

3) ההתנגשות הטקטית הגדולה השניה שבמבצע
בכללו — כיבוש מתחם רפיח בלילה מ-31 לאוקטובר
ל-1 לנובמבר. זהו המקרה היחידי במערכה בו היה
הכרח לתקוף מערך מבוצר ומאודגן — וזאת באופן
חזיתי פחות או יותר, כשאפשרויות התמרון האוגף
הן מוגבלות.

לגבי קרב זה מן הראוי להעיר במיוחד כי זו היתה
הפעם הראשונה בתולדות צה"ל שפעולה טקטית
מסוג זה הצליחה הצלחה מוחלטת — בעוד שבמלחמת
הקוממיות, לרוב לא עלו כידוע יפה התקפותינו
על מערכים מוגנים (ובין היתר יצוין גם כשלון
ההתקפה על אותם מוצבי רפית עצמם בעת מבצע
"עין").

בקרב על רפית בלטה באופן מיוחד העליה הני-
כרת, בטכניקת הלחימה שרכשו לעצמם, מאז גמר
מלחמת הקוממיות, חילות-צה"ל — וחיל-הרגלים
במיוחד. כמובן, אין להתעלם משתי סיבות שסייעו
להצלחה: האחת היתה העדיפות בעוצמת אש-
ארטילרית, בשריון ובכוחות-אוויר — דבר שבאף
אחד ממבצעי מלחמת-הקוממיות לא עמד במידה
כזאת לרשות הגייסות-הלוחמים; ואילו נתון שני
שיש להביאו בחשבון לגבי קרב רפיח הוא מיעוט-
יעילותו של האויב: מערכו המפורז והמאובן, תוכ-
ניות האש חסרות הגמישות שלו, העדר עתודות
למכות-נגד, ואחרון — המקרים הלא-מעטים בהן
נתגלה העדר כושר עמידה הן אצל החייל והן אצל
הקצינים המצריים.

4) האירוע המרכזי והאחרון של שלב זה הוא
הדיפת הנסיון המצרי היחידי להתקפת-נגד אופרטי-
בית, שנעשתה באמצעות שיגור צות-חטיבתית-משוריי-
בציר אסמעיליה — ביר גיפגפה — גיבל-ליבני.

הפיקוד המצרי הפעיל עוצבה משוריינת בשטח
מדברי לא דק מבלי שניסה לכבוש את העדיפות-
האווירית המקומית באזור פעולתה של אותה עוצבה,
אלא אף ללא כל חיפוי אווירי — עובדה זו מדברת
בעד עצמה, אחת התוצאות מכך היתה, שעיקר המ-
לאכה בבלימת מהלך מצרי זה נעשתה ע"י חיל-
האוויר הישראלי, בעוד שיחידות השריון של צה"ל
יכלו להסתפק בתגרות-מרדף עם המשמרות-העור-
פיים של גוף השריון המצרי ש"דולל" ולהאיץ ע"י

כך את נסיגתו לעבר התעלה. במסגרת הזמן של
אותו שלב, אך בריחוק-מקום ובנפרד מההתפתחות
הטקטית שבציר אבו-עגילה — ביר-גיפגפה שב-גזרת
הבינים" ארעה, באזור המרכזי, אחת ההתנגשויות
הטקטיות הקשות ומרובות-האבידות ביותר של המ-
בצע; הדבר נרחש כאשר שדרה ממוכנת מהכוח
הישראלי שפעל באותו אזור, התקדמה מערבה מראש
האוויר" ההתחלי, אל מיצרי המיתלה, ונכנסה לתוך
מארב מצרי אשר הוכן שם — ורק לאחר התמודדות
מרה עלה בידי השרדה להיתלץ מתוכו ולא זו בלבד,
אלא אף להשמיד, תוך גילויים בולטים של יכולת
לחימה, את מרבית הכוח המצרי האורב העדיף
במספרו.

ניתן לשער כי מבחינת מהלכו האופרטיבי הכללי
של המבצע לא היה באותו רגע הכרח בהתנגשות
בהיקף זה (וממילא — באבדות הכרוכות בה); לפי
הדינמיקה של התפתחות המבצע באותו יום, מסתבר
כי התנגשות טקטית זו באזור המרכזי לא יכלה
להשפיע על מהלך הדברים בציר-ההתקדמות העי-
קרי שב-גזרת הבינים".

באותו-פרק זמן נרחשה גם האפיוודה הימית
הבולטת ביותר שבמסע סיני היא הקרב הימי עם
המשחיתה המצרית "איברהים אל-איל", מול חוף
חיפה. בהתנגשות זו, אף שתוצאותיה ברורות היו
מראש, הוכיח חיל-הים הישראלי רמת לחימה גבוהה
וכושר לשיתוף-פעולה ללא דופי עם הזרוע האווירית.
בשעות הבוקר ולפנה"צ של ה-1 לנובמבר נסתמנה
העובדה כי הכוח העיקרי של הצבא המצרי בירת
סיני — דיביזית הרגלים ה-3 — כבר מוגר כגוף-
לוחם. משני עמודי התווך של מערכו, האחד (מתחם
רפיח) — חוסל לחלוטין, ואילו השני (המתחם באזור
אבו-עגילה) — כותד מכל עבר, הפך ל"כיס" ואף
התחיל להתפורר. על נקודת המשען השלישית, הב-
סיס הלוגיסטי שבאל-עריש, החלו סוגרות אותה-עת
שתי זרועות של כוחות צה"ל, ממזרח ומדרום.

עוצבות-שריון ישראליות, שלפני כן חדרו כבר
אל ה"עורף העמוק" של חצי האי, החלו דוהרות עתה
לעבר התעלה. בסיום שלב הכרעה זה — כנראה
במשך ה-1.11 — נתן הפיקוד העליון המצרי הנוראת
נסיגה לגייסותיו שבחצי-האי. אכן, לפי המצב הטקי-
טי והאופרטיבי שתואר כאן ברור שהוראה זו לא
ניתנה כבר לביצוע מתודי ומסודר. העוצבות המצ-
ריות התפרקו להמון בורחים, ומעטות מאד ביחס

„כיס פלוג'ה“ חדש ע"י הצבא המצרי בגדר האפשר; ואילו היה הוא מצליח לעשות כן, היה עלול להעמיד בספק השגת אחת המטרות האסטרטגיות העיקריות של כלל המערכה.

בדיעבד, גם כאן נמנעה אפשרות זו ע"י תוכנית, שהיתה בנויה על מיטב היסודות שבתפיסת ה"גיי-שה העקיפה", ובוצעה באופן יעיל ביותר. כוח-מוצנח ומוטס, שהונחת באט-טור צפונית-מערבית לשרם אש-שיך שיבש את הערכות המצב של הפיקוד המצרי באותה גזרה, והכתיב לו הערכה מחודשת של המצב — אשר הולכתה גם לשינוי מהלכים ולשי-בוש היערכותו. כדי לפגוש איום זה הוא ערך את כוחותיו בשרם אש-שיך וחשף את רס-נצרני — השטח אשר לדעתו הוא היה החיוני שבאיוור — בהניחו כי מצפון-מזרח תהיה עמדתו מוגנת ע"י הקשיים הטופוגרפיים והעדר נתיבי תנועה מפותחים.

אכן, צה"ל החליט לכוון את מאמצו העיקרי דוקא — בקו המוליך מצפון-מזרח (סביבת אילת ורס אנ-נקב) לעבר דרום-מערב (עמדות החסימה במיצרי יטבת) — ואף היה בו הכושר הלוגיסטי לבצע תנועה קשה זאת בזרירות הדרושה. שתי עובדות אלו הן שהביאו לכך שרס-נצרני נפלה ללא קרב, ואילו חיל המצב בשרם אש-שיך כותר באמצעות „מלקחים“; מצד אחד — השדרה-הממוכנת שבאה מצ-פון מזרח ועברה במסע מזהיר, בדרך-לא-דרך, על פני נתיב בן 250 ק"מ; ומן הצד השני — מצפון-מערב התקדם הכוח המוצנח והמוטס מעבר אזור הנפט ואט-טור עד למבואות שרם אש-שיך. התיפוי הרצוף וההדוק שניתן ע"י חיל האויר, והסיוע מצד חיל הים באשר להובלה וע"י פעילות כוחות ימיים קלים היו גורמים נוספים להצלחת מעשה-מלחמה אחרון זה במבצע „קדש“.

ב-2 בנובמבר נמצא מלוא מרחב חצי האי (פרט לרצועה החופית הצרה בחודו הדרומי) בידי צה"ל כשהשמרות הקדמיים שלו ניצבים במרחק של 10 מילים מהתעלה.

היו היחידות שהצליחו לשמור על קיומן כגוף צבאי מגובש שעה שנעו חזרה לאדמת מצרים.

פעילותו של ח"א הישראלי היתה בין הגורמים העיקריים אשר מנעו בעד המצרים מלארגן נסיגה תוכניתית.

ג. שלב ניצול ההצלחה

המטה הכללי הישראלי, נהג כאן לפי עקרונותיה הקבועים והמובהקים של תורת הלחימה הקלסית — להקדים את השמדת הכוח-הלוחם העיקרי של האויב בזירת סיני להשגת אותן מטרות אסטרטגיות שחייבו כיבוש שטחים. זוהי הסיבה לכך שלכידתם של שני הגופים של הצבא המצרי שעוד נותרו בזירת הקרבות — הדיביזיה ה-8 ברצועת עזה בקצה האחד והכוח החוסם את מיצרי יטבת בקצה השני — נתגלתה כמלאכה קלה, יחסית, כשהללו חסרים כבר את המשענת העיקרית שנמצאה להם קודם לכן בכוח המצרי בסיני (הדיביזיה ה-3, שנש-ברה בינתיים), וכשהחיל האויר הישראלי שולט של-טון ללא מצרים בשמי חצי האי.

מן הראוי בכל זאת לציין כאן את אופיין של שתי פעולות אלו:

(1) כיבוש הרצועה לבש צורה של פעולת טיהור יותר מאשר צורה של התקפה על מערך-הגנה. מלכתחילה לא התכוונו המצרים מעולם להתייצב להגנה ממושכת על כבדת-ארץ זאת, החסרה את העומק הנחוץ לפי תנאי ההגנה של זמננו. ניתוקה של הרצועה, שכבר הושג ע"י כיבוש רפיח; טיבם הירוד-יחסית של הכוחות המוצבים בה; היערכותם המפורזת, במוצבים פלוגתיים מחלקתיים בלתי משולבים; העדר ארטילריה ושריון בידם; ולבסוף, עדיפותנו האוירית — כל אלה חרצו, למעשה, את גורל הקרב עוד בטרם התחיל.

(2) קשים הרבה יותר היו התנאים בהם צריך היה להתנהל המבצע לחיסול עמדות החסימה המצ-ריות שברס-נצרני ושרם אש-שיך; ובפרט בשים לב לכך כי הראשונה שבשתי נקודות אלה הפכה לנקודה מבוצרת חזקה, אשר מבחינת התקנה-הנדסית וצבירת אספקה הוכשרה לע-מוד אף במצור ממושך. בגזרה זו היתה יצירת

7. בחינות אחרות של לקח המבצע

א. הלקח ברמה אסטרטגית

בתולדות המלחמה נמצאת תמיד התוצאה של עצם ההתנגשות בין המהנות היריבים במידה רבה בהכנתה האסטרטגית, על בחינותיה השונות של זו; קביעת המטרות בהתאם ליכולת הביצוע המצויה בעין; שילוב בין התחום המדיני ובין התחום הצבאי; בחירת המועד המתאים למבחן המזוין גופו; צבירת העוצמה והכשרתה לקראת מבחן זה.

אך נדירים בהסטוריה הצבאית המקרים בהם מילאה הרמה האסטרטגית — משני הצדדים — תפקיד כה מרחיק לכת במהלכה של מלחמה, ותרמה תרומה כה בולטת הן לכשלון והן לנצחון.

ההנהגה האסטרטגית המצרית נכשלה בשלוש גקודות עיקריות:

(1) היא ניסתה להשיג בעת ובעונה אחת שתי מטרות ראשיות: נצחון בהאבקות על הפתרון לבעית תעלת סואץ — והכנת מסע מלחמה נגד ישראל.

(2) היא לא השכילה לקבוע סדר עדיפויות נאות בין שתי מטרות אלו; ובמידה שהוא נקבע, לא היתה ההנהגה האסטרטגית המצרית מסוגלת לתאם את צעדיה הממשיים ללוח זמנים זה. הראיה לכך, שבעת שמשבר סואץ עוד היה בעיצומו וטרם הוכרע לטובת מצרים, הגבירה זו את מסע השיסוי וההתגרות נגד ישראל ע"י כריתת הברית הצבאית עם ירדן, דירבון פעולות הפדאיון וכדומה.

(3) את האסטרטגיה המצרית אפשר להגדיר כהרפתקנית-ממש באם נביא בחשבון את אי ההתאמה שבין קביעת המטרות ולוח הזמנים לבין רמת הכנתו של הכוח הממשי. האחראים לאסטרטגיה זו התעלמו לחלוטין מהעובדה שצבירת כמויות גדולות של ציוד חדיש אינה זהה כלל עם יצירת צבא המוכשר לפעולה בתנאי המלחמה החדשה. נראה, כי לא היתה להנהגה האסטרטגית המצרית הערכה מעשית מספקת לגבי היכולת והקצב של קליטת הנשק הסוביאטי אשר זרם למצרים — יכולת וקצב אשר במציאות נקבעו ע"י טיב הגרעינים הפיזיקודים, הפוטנציאל הטכנולוגי והמדעי שלרשותם והרמה ההשכלתית והנפשית הממוצעת של

החייל. הסתירה העמוקה בין מידת היכולת והמהירות בקליטת החימוש מזה, לבין האופי השאפתני והמתגרה של האסטרטגיה המדינית וצבאית מזה — היא מקור-החולשה העיקרי של הצבא המצרי במערכת סיני.

שגיאות ונקודות-תורפה חמורות אלו הגיעו לביטוי ממשי הן בדמותו הכללית של הכוח המצרי, מכל בחינותיה, והן בהערכתו ואופן תפעולו.

גיתן איפוא לסכם כי ההנהגה האסטרטגית המצרית העמידה מראש את גייסותיה שבזירת סיני במצב אופרטיבי כזה שחייב כמעט-בבטחה את מפתחם. לעומת זאת הרי ההנהגה האסטרטגית של ישראל, תרמה אף לעצם המערכה-הצבאית תרומות-מוקדמות רבות-ברכה אלו:

(1) היא הגבילה מראש את מטרותיה בהתאם לתנאים המציאותיים ולכושר הביצוע המצוי-בעין. היא לא התכונה להשיג הכרעה-מזוינת "מוחד-לטת" בהאבקות נגד מצרים. היא לא השלתה עצמה שמערכת סיני עשויה להיות למעין "סיבוב-שני" — כלומר, להשתוות בעיקרו-תוצאותיו בתחום המדיני והצבאי, עם מלחמת הקוממיות. היא תכננה מערכה זו כשלב אחד בלבד בהיאבקות הכוללת והממושכת על ביטחון המדינה. היא לא התעלמה אף לרגע מאופי-היסוד של היאבקות זו — אשר, כדברי ד. בן-גוריון, הנה "מערכה משולבת, גם צבאית וגם מדינית, ויש תלות הדדית בין שתי המערכות, ואין לחשוב שרק גורם אחד מאלה, צבאי או מדיני, יכריע סופית בתקופה זו" *.

(2) ההנהגה האסטרטגית של ישראל בחרה — לפחות מבחינת פרק הזמן הבלתי-אמצעי בו נתחוללה המערכה גופה — את המועד המתאים ביותר בשבילה, הן באשר למצבו של האויב עצמו, והן באשר למערכת-הכוחות הבין-לאומית.

(3) ההנהגה האסטרטגית של ישראל הקפידה על תיאום הדוק ביותר בין לוח הזמנים שנקבע לפעולה, לבין מידת הכשרת הכוח המבצע והגברת עוצמתו, בהתאם לתפקידים המשוערים. בתחום זה גילתה ההנהגה האסטרטגית מזיגה של סבלנות וחריצות, קור רוח מתאפק ותושיה,

* ד. בן-גוריון, "בהלחם ישראל", עמ' 264.

מבלי שתהיה מושפעת ע"י לחץ, בין מצד הנחפזים ובין מצד המהססים. תוצאת קו זה היתה מידת ההרמוניה בין החטרות שנקבעו להלכה, והיכולת להשיגן למעשה.

שלוש תכונות אלה — תכנון ריאליסטי ונועז כאחד; ראית המערכה על כל שלביה המדיניים והצבאיים כשלמות אחת; דחית פתרונות קיצוניים, וטיפוח שיטתי של יכולת-הביצוע לקראת שעת-כושר — ציינו את ההנהגה האסטרטגית של ישראל כבר בימי מלחמת הקוממיות, והן שבלטו גם במערכת סיני.

בסכמנו, ניתן לומר כי כשם שהמדינאי המצרי הכשיל מראש את חייליו, כן הכשיר המדינאי הישראלי את הקרקע לפני הלוחמים.

ב. הלקח ברמה אופרטיבית

בשדה המערכה התמודדו שתי תפיסות-כוללות, המנוגדות זו לזו, בכל הנוגע לגופי-צבא ותפעולם. היסודות עליהם הושתתה תפיסתו של צה"ל כבר הוזכרו: "גישה עקיפה", כלומר, שיתוק ראשו ומערכת עצביו של צבא היריב כמטרה עיקרית, או לפחות כהכנה למהלומה-הישירה עצמה; שאיפה לתמרון נייד חריף, הוא אורח-התפעולה המתאים במיוחד לזירה מדברית; אך גם אי-הרתעות מפני התגוששות חזיתית, במצבים ידועים בהם לא היתה קיימת ברירה אחרת.

יסודות אלו לא נשארו תורה בעלמא אלא הגיעו למימוש מלא, הן בתכנון המסעי, הן בדמות החילות והזרועות, והן באורחי הביצוע. בתוכנית האופרטיבית אפשר למצוא קיום מקבילים לשני מעשי מלחמה אחרים: מבצע "מצפן", נצחונו של צבא יויל ליד סיד-בראני בדצמבר 1940, על הצבא האיטלקי שבפיקוד גרציאני; ומבצע "חורב" (מבצע "עין") במלחמת-הקוממיות, שהתנהל באותה זירה עצמה של מערכת סיני ונגד אותו אויב.

קווי-הדמיון של המבצע הבריטי מימי מלחמת העולם השנייה נראים כבר באשר לחולשות צבא האויב וליקויי היערכותו. בדומה למצרים עתה, כן התכוננו גם האיטלקים בזמנם יותר להתקפה-בעתיד מאשר להגנה-בהווה. צבא גרציאני, בדומה לצבאו של נאצר, פוזר למספר מתחמים שלא היו משולבים ביניהם על ידי תוכנית-תפעולה מתואמת, ואגפם הדרומי היה פתוח ולא אורגן-לאבטחה.

נקודות-דמיון נוכל להעלות בתחומים אלה: מי-עוט ההכנה של הצבא האיטלקי, מבחינת הנוהג המבצעי שלו, למלחמת שריון במדבר; העובדה כי כבר בראשית התפעולה הושמט השלטון באויר מידי הצבא האיטלקי, על אף עדיפותה המספרית של אוירתו; העדרו של פיקוד שיהא גמיש ויציב כאחד, ואשר ינסה לפתח יוזמה נגדית גם לאחר התפתחות לרעתו בשלבים הראשונים של המערכה.

הדמיון שבין הרעיונות האופרטיביים היסודיים אשר הדריכו את מבצע "מצפן" מזה, ואת מבצע "קדש" מזה, רעיונות עליהם נאמר בהסטוריה הצבאית הבריטית הרשמית ("בין היתר, כי מבצע זה נועד להיות מהלומה קצרה ומהירה") — "מבצע שימשך 4 או 5 ימים" והתכנון לקראתו הושתת על ה"הנחה-הבוטחת" של גנ. ויול כי "הגייסות הבריטיות וההודיות — ובמידה לא-פחותה, חיל-האויר — עדיפים על האויב בכל, פרט למספר"... "הכונה היתה חזירה נועזת לתוך לב המערך האיטלקי". לפי הערכת המפקדה הבריטית, "אפשר היה לסמוך על כך כי גייסותינו מאומנים ומצוידים טוב יותר... וכי היה ביכולתם להסתגל לתנאי המדבר ביתר הצלחה מאשר האויב. בטחון עצמי של הכוחות-הלוחמים, רוח יחידה שפעמה בהם והענין למענו הם פעלו — נראו כגורמים רבי-כוח בצד הזכות של המאון. בקיצור, הכונה היתה להעמיד איכות מול כמות".

ואין הדמיון מסתיים במה שנוגע לדמותו של האויב ולכונות-היסוד של התכנון, כי במידה מסוימת מצוי הוא גם באורחי-הביצוע ובכלי הביצוע: מאמץ עיקרי שצורתו חנונית-כיתור עמוקה סביב האגף הדרור-מי הפתוח של היריב; שריון, המופיע בתפקיד כפול — כמכשיר התמרון-האופרטיבי וכמסייע להתקפות הרגלים; מהלומות-אש קצרות וכבדות של הארטילריה, המאפשרות פעולה מהירה ונמרצת של צוותות הטנקים והרגלים; השפעת הכיבוש המחיר של שליטה באויר ע"י חיל-האויר הבריטי במדבר המערבי.

גם השואה בין מבצע "קדש" ומבצע "חורב" מבליטה מיד את תפיסת-היסוד האופרטיבית המשור-תפת לשניהם — ואגב כך אף את רציפותה של תורת-המלחמה אשר לצה"ל.

(*) "ים התיכון והמזרח התיכון" כרך 1 עמודים 258

מבצע "חורב" אף בו מצוי היה בפתח המערכה, מהלך הטעיה אופרטיבי (הגם שלנחיתת הצנחנים, ולהתחברות הכוח-הממוכן אליהם ע"י מסע בנתיב כונתילה — קלעת אנג'ל — מיתלה, שפתחו את מבצע "קדש" היו תוצאות חיוביות ומרחיקות-לכת יותר מאשר להתקפת הריתוק על מערך המשלטים המצרי בגורת האן יוניס ע"י גדוד "גדעון", בראשית מבצע "חורב"). גם כאן לבש המהלך העיקרי של המבצע צורת תמרון נועזת ומפתיעה, ששאפתו להגיע לעורף האויב (על פני הציר עוג'ה [היא ניצנה] — אבו-עגילה — אל-עריש) ולכתרו.

אכן, מן הדין יהיה לציין את היתרונות הרבים מהם נהנו מתכנוני ומבצעיו של מסע סיני 1956 לעומת מצב הדברים במערכת נגב-סיני בצאת שנת 1948 ובפרוס שנת 1949.

ראשון ליתרונות אלה טמון היה ברמה האסטר-טגית-המדינית. במבצע "קדש" השתנו התנאים ברמה זו לרעת ישראל רק שעה שהנצחון האופרטיבי המוחלט כבר הושג; ואילו במבצע "חורב" — אותם גורמים בין-לאומיים עצמם אשר בפועלם בימי מבצע "קדש" היה משום סיוע לו התיצבו ב-1949 בדרכו של צה"ל והצרו את צעדיו עוד טרם השלים זה את מלאכתו האופרטיבית המבצעית, זאת ועוד: רב השוני בין שני המבצעים באשר ליחסי-הכוחות ההדדיים.

במבצע "חורב", לפי כמה מקורות, הוערכו הכוחות המצריים אשר עמדו באזור עזה — רפיח — עוג'ה אל-חפיר — אבו-עגילה — אל-עריש ב-3 חטיבות רגלים סדירות, חטיבת-מילואים אחת, שני רגימנטים של ארטילריה שדה (אחד תקין המצויד בתותחים-הוביצרים בני 25 נ"ט, והאחר מעורב מהוביצרים קלים בני 3.7 אינטש ותותחים ישנים בני 18 ליט), וכן גורמים בלתי סדירים שונים אף הם בעוצמה שעמדה בין זו של גדוד לזו של חטיבה. מולם פעלו אז 3 חטיבות רגלים של צה"ל: "גולני", "הראל" ו"נגב", שכל אחת מהן מורכבת בממוצע משני גדודי רגלים (שתים שלוש פלוגות רובאיות בנות 100 לוחמים בערך, ופלוגה מסייעת בכל גדוד וגדוד ממוכן המורכב ברובו מפלוגת ג'יפים וחל"מים, שמשוריינים נושאי תותח הם חזיון נדיר בו. כן פעלה "חטיבת הזקן" המשוריינת, שהיתה אף היא מושתתת בעיקרה על ג'יפים, וחל"מים ומשוריינים נושאי מקלעים, ואילו שריונה הקרבי ממש היו טנקים בינוניים מעטים. יש להוסיף, כי הארטילריה שהקי-

צתה למבצע "חורב" מנתה מ-8 עד 10 טוולות אשר התותחים בני 65 מ"מ משלהי המאה הי"ט היו אחוז ניכר מהן, ואף הכלים החדישים שבהם היו תותחי "קרופ" בני 75 מ"מ מימי מלחמת העולם הראשונה.

אם נזכור עוד מה מגוונת היתה תערובת הכלים בחיל-האוויר ("מסרשמיטים", "ספיטפיירים", אוי-רוני תובלה שסוגלו לשמש כמפציצים), ונשוה את כל אלה לעוצמתו של צה"ל, ביבשה ובאוויר, במבצע "קדש" — נראה בעליל כי לא השוני בנתונים המדיניים-האסטרטגיים בלבד הוא שהביא בכנפיו את ההבדל הרב במהירותם של שני מבצעים אלה ובהישגיהם.

הערות אלו אינן גורעות, כמובן, כמלוא-הנימה מסגולות ההעזה והגמישות שבתכנון האופרטיבי של מבצע "קדש" ובפיקוד המבצעי בו. סגולותיו אלו של הפיקוד-האופרטיבי התבלטו במיוחד בתפ-עול הנכון והקולע של "חוד-החנית" המשוריין וה-מוצנח של המבצע.

כבכל מבצע-מלחמה, כן גם במבצע "קדש" נקבעו תוצאות ההתמודדות האופרטיבית לא רק על ידי סגולות המנצח אלא גם ע"י מגרעותיו ושגיאותיו של המנצח.

כבר נאמר לעיל כי מחמת תכנון והנהגה כושלים ברמה האסטרטגית הועמד מראש הפיקוד-האופרטי-בי המצרי במצב קשה, אולם גם לאחר שנביא בחש-בון את נקודות התורפה אשר בהיערכות הכוחות המצריים בזירת סיני, ועוצמתם המוקטנת — דברים שלא היו תלויים במפקדת-סיני המצרית — הרי נמצא שעמדו בכל זאת בפני אותה המפקדה מספר אפשר-רויות-פתוחות לניהול אופרטיבי יעיל של המערכה גם בנתונים השליליים הנ"ל שהותוו לה.

הראשונה שבאפשרויות אלו היתה: לנהל מערכת-התגוננות בהתאם לאופיה של הזירה המדברית — דהיינו, בצורה נידת ויזומה. דבר זה חייב לא להשתמש במערך-ההגנה הקבוע (שבלא-הכי היה רופף למדי) אלא כבמאחזים בשטח בלבד, ולצורך תיעול תנועותיהם של גופים-יריבים — ואת הדגש לשים במהלומות-נגד נמרצות של שריון וכלים נ"ט בעלי היסע עצמי, שעה שהתוקף חודר אל תוך הרוחים שבין המתחמים-החטיבתיים.

אולם אפשרות מעין-זו לא ניתנה למימוש, כנראה משלוש סיבות:

1) הכיבוש המהיר של השליטה-באוויר ע"י צה"ל

מנע מהצד המצרי כל סיכוי לתפעול יעיל של עוצרת שריון בקנה מידה ניכר.

2) עוצבות אלו עצמן נמצאו במרחק גדול מכדי שתוכלנה להתערב בזמן, ואפילו היה המצב האוירי מאפשר להן זאת. אולם כאשר בוצע נסיון כזה, נעשה הדבר שעה שהמצב האוירי כבר לא אפשר כלל לפתוח בו.

3) ולבסוף, אפילו אותם כוחות טנקים ו"תותחי סער" משוריינים שעמדו במישרין לרשות המפקדה המצרית בסיני — ושהיו מסוגלים לבצע מכות נגד מקומיות לפחות, אף שלא היה להם חיפוי אוירי — נמצאו מפוצלים עד כדי כך שאף הם לא יכלו להכנס לפעולה בזמן ובמקום הנכונים. אכן, אי-יכולתם של המצרים לנהל מערכת התגוננות באורח יזום נבעה מצד אחד מאופי פיקודם (כלומר, ממינוע כושרם להחלטה מהיר) — ומצד שני מטיב ארגונם (כלומר, מהעדר כוונות למהלכים זריזים ונמרצים). כדוגמא בולטת לכך יכולה לשמש אותה שהות ארוכה-יחסית שניתנה לכוח המוצנח של צה"ל להת-ארגנותו ב"ראש-האוויר" שלו, אשר עד לשעות לפני-הצהרים של ה-30 באוקטובר לא הופרעה ע"י כל פעולה נגדית בין יבשתית ובין אוירית.

האפשרות האופרטיבית השניה שהיתה פתוחה לפני הפיקוד המצרי בסיני היתה לנסות ולנהל את ההתמודדות במערך ההגנה הקבוע — בהתחשב בעובדה כי המצב באויר, והעדר עוצבות משוריינות ונגד-טנקיות גדולות בזירה, מנעו את ניהול ההת-גוננות באורחי תמרון-נייד.

אולם גם למימושה של אפשרות זו חסרה היכולת לבצע את הצעדים שהיו תנאי הכרחי בשבילה: הגדלת מספר היחידות והעוצבות שבמערך-ההגנה העיקרי, העמקת מערך זה, הגברת הביצורים ובמיוחד ריבוי שדות-מוקשים טקטיים, הגדלת מספרם של כלים נגד-טנקיים ונגד-מטוסיים וציפוף-יתר של מערכיהם, הכנסת גמישות בתוכניות-האש הארטי-לריות.

אכן ספק הוא — אפילו הוכנו כל הגורמים מראש, לפני המערכה — אם אמנם היו החייל והפיקוד הנמוך והבינוני המצריים מסוגלים מבחינת כושר העמידה הנפשי שלהם, להאחו במוצביהם ובמת-חמיהם כב"כיסים" גם בתנאי ניתוק וכיתור (כפי שהיה צפוי להם למעשה), עקב אופי הזירה מזה ועוצמת ההתקפה מזה.

כיון שמראש לא היה לצבא המצרי בסיני סיכוי

ממשי לבצע את משימת-ההתגוננות האופרטיבית שלו לא באורח נייד ולא באורח גיחה, עמדה לפניו אפ-שרות שלישית: לנתק את המגע בעוד מועד, ולהציל ע"י כך את מרבית עוצבותיו, ולפתות אחוז בלתי מבוטל של חימושו הכבד. באפשרות זו בחר למעשה הפיקוד-העליון המצרי — אולם מאוחר מדי. כאשר ניתנה באחת משעות ה-1 בנובמבר (כנראה, לא לפני שעות אחרי-הצהרים) הפקודה לנסיגה כללית — כבר הוצאו מכלל פעולה שתיים משלוש חטיבותיה של הדיביזיה ה-3; ואילו הדיביזיה ה-8 ברצועת עזה נמצאה כבר מנותקת, ללא כל אפשרות של חילוץ; ולא היה עוד ביכולתו של חיל-האוויר-המצרי לחפות על תנועה מסודרת אחורה של גופי-הצבא הנותרים של הכוחות המצריים שבחצי האי.

אפשר איפוא לסכם את הלקח האופרטיבי באופן דלהלן:

א. בזירה מדברית — נודע לתוקף יתרון מכריע, ובפרט כשהוא נשען על מכשיר-תמרון יעיל המורכב מעוצבות משוריינות וממוכנות מזה, ומוצנחות ומוטסות מזה; כל זה — בתנאי שמכשיר זה מופעל במאמץ-עיקרי תקיף, ושר-מאמץ-עיקרי אוירי מתפתח וגובר במקביל עם זה היבשתי.

ב. אין להסיק מדברים אלה את המסקנה שהמתגונן חסר סיכויים בזירת המדבר, ושאינו לו כל אפ-שרות לבלום התקפה, אפילו כשהיא נערכת בעוצמה ניכרת, וליטול את היוזמה לידו-הוא. אולם במבצע "קדש" נתאשרה שוב האמת הידו-עה שמערכה הגנתית, בתור אורת-פעולה אופר-טיבי איננה כלל קלה יותר לביצוע מאשר מתקפה — נהפוך הוא. בשביל שתצלח, חייבת מערכה הגנתית להיות מתוכננת היטב מראש; היא מצריכה בירור-קודם יסודי של האמצעים ושל אורחי הפעולה; ואחרון-אחרון, היא לא תיתכן בלעדי פיקוד בעל יוזמה, גמישות ותו-שיה שאינן פחותות מאלו של התוקף.

ג. הלקח ברמה הטקטית

אף כי התנגשויות-הקרב היו מעטות יחסית — כפי שכבר הוזכר — הרי הצטבר מהן נסיון עשיר; וממנו נציין כאן רק נקודות מספר.

1) החשיבות המכרעת הנודעת לזרוע-האוויר לגבי גייסות-הקרקע; ומכאן ההכרח שתהיה לפיקוד הטקטי-היבשתי ביקאות מלאה בכל גונו

וגילוי של שיתוף-הפעולה קרקע-אוויר. וזאת לזכור לגבי נקודה זו: עוצמת הסיוע האווירי הטקטי ויעילותו, היו בגדר פועל יוצא של אותם תנאים שנוצרו עקב ההכרעה האסטרטגית והאופרטיבית המקדמת, דהיינו — תוצאה מכיבוש שליטה באוויר.

(2)

כג. ובמידה לא פחותה, הזבלטה חשיבות שיתוף-פעולה שריון-ארטילריה-רגלים הן ברמת יחידות, והן ברמת עוצבות. במיוחד יש להעריך את העובדה כי השריון הגיש עזרה לרגלים בכל מקרי הצורך — ומבלי שהדבר יפצל יתר-על-המידה את העוצבות המשוריינות ויצמצם את יכולתן האופרטיבית. אך עם זאת יש להביא בחשבון גם את העובדה השניה: כי קוצרו של משך-המבצע, ותנאיו המיוחדים אשר הודגשו במקומות שונים בחיבור זה, הם שאפשרו להפעיל ביתר-קלות את השריון בשני תפקידיו: ואין ודאות כי אותו חזיון יחזור גם בתנאי התמודדות ממושכת יותר ורבת-חזיות.

(3)

הסתבר ההכרח בכך כי כל יתר החילות, הן הלוחמים והן המשרתים, יתאימו את אורחי פעולתם וקצבם לצוות-היסוד שבמלחמה החד-שה: אוידי-השריון. במיוחד חל תוקפו של כלל זה על התותחנים וחיל ההנדסה ובתחום הלוגי-סטי — על המצאת הדלק והאספקה; ולא בכל המקרים הושג הרצוי בשטח זה, הן לגבי חילות האוויר והשריון והן לגבי חיל הרגלים.

(4)

כמובן, שאותו חיל הנתבע בראש-וראשונה לסגל עצמו לקצב הלחימה הממוכנת-הממונעת הוא חיל-הרגלים. יצוין כי באותם מקרים של צורך בכך, אשר ארעו בפועל במסע-סיני, דוקא הו"כ יחידות חיל-הרגלים ועוצבותיו הישגים גדולים במגמה זו.

הישגים אלה היו פועל יוצא של שכלול באורחי הפעולה, בציד ובחימוש — כגון, המצבים של שימוש בזחל"מים, או הרכיבה על טנק, כדי להגיע אל עמדת-ההסתערות; או המקרים של יצירת חיפוי-עצמי ע"י יחידות רגלים קטנות,

באמצעות שימוש ב"ארטילריה כיס" (בזוקות, ר"נטיים, ועוד בדומה לזה). אולם לא פחות מזה היו הישגים אלה תוצאה של סגולותיו הנפ-שיות של חיל-הרגלים — שהתבטאו הן ביוזמתם ושיקולים-העצמאי של מפקדי יחידות קטנות ובינוניות, והן בתגובה הכללית שפעמה ברוך השורות.

(5)

אשר למגרעות בנוהגו של חיל הרגלים, יש לציין קודם כל את הצד האחר של אותו מטבע הנקרא "תנופה" — צד אשר התבטא לעתים בחוסר-זהירות ובזלזול בכללים הטקטיים הרא-שוניים, ובהעזה שגבלה ברדיפת הרפתקאות; שגיאות שמחירן שולם בדם.

כן יצוין מיעוט ניצולו של נשק-הרגלים הבינוני, דבר אשר ודאי הצביע על ליקויי אימון וצידוד ידועים.

(6)

לבסוף, לא יהיה זה למותר לשים לב אל השגיאות והחולשות שנתבטאו בהגנה המצרית ברמה הטקטית, וביניהן: חוסר עומק של המתחמים החטיבתיים והגדודיים; העדר שיתוף פעולה בין המוצבים השונים; אי שילוב האמצעים השונים כגון: ארטילריה, נשק רגלים בינוניים, מיקוש, ביצורים, זרקורים וכדומה, למסכת שלמה יעילה; אי-השימוש המוחלט כמעט בכות נגד — ואי הכנת העתודות המיועדות לכך; ולבסוף — הרפיון הפנימי של המתגוננים אשר התבטא בין היתר בכך, שבניגוד למלחמת הקור-מיות כמעט שלא היו בשעת כיבוש מוצבים מצריים קרבות בתוך המוצבים עצמם.

*

מבצע "קדש" היה מבחנו הגדול הראשון של צה"ל מאז 1949 — והוא נתגלה ברמת יכולת גבוהה. ממבצע זה הצטבר לקח עשיר בכל הרמות. אך יתכן כי אחד מעיקרי הלקח שניתן להפיק ממנו בוטא ע"י ראש הממשלה ושר הבטחון במלים אלה: "אין ללמוד גזרה שוה מהמערכה הזאת על המערכות הבאות".

